

EXPO

YTTERHÖGERN, DEMOKRATIN & SVENSKA KYRKAN

En utbildning inom programmet Social hållbarhet, tillit och demokrati

UTBILDNING@EXPO.SE

Innehållsförteckning

<i>INLEDANDE TEXT TILL FÖRSTA SIDAN</i>	2
<i>DEL 1: YTTERHÖGERNS HISTORIA</i>	2
1.1 Begynnelsen	2
1.2 Övervintringen	3
1.3 Den nya generationen	4
<i>Del 2. YTTERHÖGERN IDAG</i>	5
2.1 Ytterhögern idag	5
2.2 Extremhögern idag	5
2.3 Våldet	6
2.4 Normaliseringen	7
<i>Del 3. Ytterhögers påverkan på svenska kyrkan</i>	8
3.1 Ytterhögers anspråk på kristendomen	8
3.2 Påverkan	9
3.3 Scenarier & åtgärder	9
<i>Del 4. Svenska kyrkans roll i samhället</i>	10

INLEDANDE TEXT TILL FÖRSTA SIDAN

Varmt välkommen till *Ytterhögern, demokratin och Svenska kyrkan*, en utbildningsserie inom programmet Social hållbarhet, tillit och demokrati.

För innehållet i utbildningen står vi på Stiftelsen Expo. Innehållet bygger på vår egen research, våra rapporter och granskningar samt på relevant forskning. Syftet med utbildningen är att bidra till ökad kunskap och förståelse för hur ytterhögern riskerar att påverka Svenska kyrkan. Utbildningen syftar också till att stärka förmågan att agera i linje med Svenska kyrkans värdegrund.

Stiftelsen Expo är en partipolitiskt obunden stiftelse. Sedan 1995 har vi arbetat för en levande demokrati där rasistiska organisationer saknar inflytande. I utbildningen kommer du att träffa Expos utbildare och researchers Niclas Nilsson och Daniel Poohl.

Utbildningen är uppdelad i tre delar om totalt elva avsnitt som behandlar ytterhögers historia, ytterhögern idag samt dess påverkan på Svenska Kyrkan och vad vi kan göra. Varje avsnitt följs upp av en kort sammanfattning med tips på frågor att fundera kring samt fördjupande läsning eller lyssning.

DEL I: YTTERHÖGERNS HISTORIA

I.1 Begynnelsen

SAMMANFATTNING:

I det första avsnittet har vi lärt oss mer om hur ytterhögers idéer kom till uttryck under tiden före, under och efter andra världskriget. Under den här tiden präglades rörelsen i hög grad av en utpräglad antisemitism, rasideologi och ett tydligt förakt mot demokratin.

FUNDERA VIDARE:

Vad har ytterhögern under denna period för betydelse för den rörelse vi ser idag?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Inläst reportage i Expos podcast, Studio Expo: Sveriges första nazistledare. <https://expo.se/sveriges-forsta-nazistledare>

1.2 Övervintringen

SAMMANFATTNING:

I det här avsnittet har vi lärt oss mer om ledande personer och organisationer inom ytterhögern under efterkrigstiden.

Per Engdal som var en av nyckelpersonerna som säkerställde att idéerna överlevde och nådde nya generationer efter krigets slut. Engdal insåg vikten av att justera och korrigera delar av språkbruket för att idéerna skulle kunna överleva i en tid där ytterhögerns idéer förkastades av samhället i stort. Antisemitismen tonades ned, i stället fick antikommunism en större roll.

Andra nyckelpersoner under denna period var makarna Oredsson. Göran Assar Oredsson grundade Nordiska Rikspartiet (NRP) 1956. NRP var ett öppet nazistiskt parti där både nazistiskt språkbruk och symboler användes, man drev också en tydligt förintelseförnekande linje.

Ytterhögern under efterkrigstiden präglades av förhållandevis små och marginaliserade organisationer. Trots dess ringa storlek bidrog rörelsen till att idéerna förvaltades och fördes vidare till en ny generation.

FUNDERA VIDARE:

I Sverige valde man att inte förbjuda nazistiska organisationer. Något som då motiverades med svårigheter att avgränsa vilka andra organisationer som då också borde förläggas med förbud. Frågan om ett förbud har aktualiserats och debatterats flera gånger sedan dess.

Vad tänker du att det finns för fördelar respektive nackdelar med förbud mot rasistiska organisationer?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Expos analys av förslag om förbud av rasistiska organisationer:

<https://expo.se/2021/05/ett-tandl%C3%B6st-lagf%C3%B6rslag>

1.3 Den nya generationen

SAMMANFATTNING:

I det här avsnittet berättar Niclas om den utveckling vi kunnat se i ytterhögern under slutet av 70-talet, och 80–90-talen. Idéerna har överlevt och vinner ny mark under slutet av 70-talet, vi kan se liknande tendenser i andra delar av Europa.

1979 bildas kampanjorganisationen Bevara Sverige Svenskt (BSS). BSS blir en samlingsplats för den svenska ytterhögern och lyckas attrahera en ny generation unga som definierar sig som nationalisterna och även lockas av subkulturen.

Två tydliga spår växer snart fram inom BSS:

1. Ett spår som tydligt förespråkar **aktivism, våld och revolutionära metoder**. Här tar rörelsen Vitt Ariskt Motstånd (VAM) form som ligger bakom en rad våldsdåd under perioden.
2. En spår som driver en **parlamentarisk linje** för påverkan. Ur detta spår föds dagens Sverigedemokrater.

FUNDERA VIDARE:

I detta avsnitt har vi sett att ytterhögens historia i allra högsta grad är relevant för den utveckling vi ser idag. Niclas beskriver bland annat hur vi kan se de två spåren inom ytterhögern än idag där det finns rörelser som tydligt förespråkar aktivism, våld och revolutionära metoder medan andra söker genomslag via parlamentariska metoder.

Vad från denna period känner du till utifrån vår samtid idag? Kan du se exempel på både den aktivistiska och den parlamentariska linjen idag?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

Expos Wiki, BSS: <https://expo.se/fakta/wiki/bevara-sverige-sve%C2%ADnskt-bss>

Expos Wiki, VAM: <https://expo.se/fakta/wiki/vitt-ariskt-motstand-vam>

Del 2. YTTERHÖGERN IDAG

2.1 Ytterhögern idag

SAMMANFATTNING:

I avsnittet berättar Daniel att ytterhögen som politisk miljö är diversifierad och har olika idéer och metoder för att nå ut med sitt budskap. Men det finns element som förenar dem, däribland:

- Idén om att ett samhälle ska vara homogent
- Antiliberalism
- Motståndare mot socialism
- Antifeminism
- Antipluralism
- Motståndare till liberal demokratin

FUNDERA VIDARE:

Utifrån den modell som Daniel gått igenom, vad kan du se för likheter och skillnader mellan ytterhögers politiska landskap idag, och det vi sett under 80–90-talen?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING

Inläst reportage i Expos podcast, Studio Expo: Det högerradikala arvet
<https://expo.se/2022/08/det-hogerradikala-arvet>

2.2 Extremhögern idag

SAMMANFATTNING:

I avsnittet visar Daniel på dalande siffror för antalet fysiska aktiviteter inom extremhögern. Bland annat beroende på interna splittringar framför allt inom Nordiska Motståndsrörelsen (NMR). Minskningen innebär dock inte att rörelsen är borta, snarare tar det sig andra uttryck..

Hur stort är då problemet idag?

Vi ser en stor variation utifrån lokala förutsättningar då rörelsen på flera sätt bygger sin verksamhet på lokala engagemang. Vi ser också en utveckling där enskilda individer får inflytande genom podcasts, Youtube-kanaler med mera.

I avsnittet lyfter Daniel ett antal trender vi kan se inom miljön:

- **Fler mindre grupper och färre stora** gör miljön svårare att överblicka. Miljön intar snarare formen av ett nätverk utan central styrning där medlemskap saknar betydelse.
- **Aktörer inom miljön skaffar egna lokaler** för att ostört kunna bedriva och utveckla sin verksamhet.
- **Internationalisering** är idag en naturlig del av verksamheten där digitala plattformar skapar en ny form av gränslöshet för inspiration och spridning av idéer.

FUNDERA VIDARE:

Allt större del av ytterhögerens idévärld flyttar ut på nätet. Vilka utmaningar kan det komma att innebära för Svenska kyrkans verksamhet?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Extraavsnitt av Expos podcast Studio Expo: Färre aktiviteter, ändå ökar hotet. <https://expo.se/2022/05/nytt-avsnitt-av-studio-expo>
 Expos årsrapport om den rasideologiska miljön.
<https://expo.se/tidskriften/svensk-rasideologisk-milj%C3%B6-2021>

2.3 Våldet

SAMMANFATTNING:

I avsnittet förklarar Daniel att Sverige sticker ut vad gäller högerextremt våld. Han förklarar också att vi tenderar att söka individuella förklaringar bakom högextrema våldsdåd, snarare än att se dem som ett resultat av en idémässig indoktrinering.

Inom extremhöger är våldet centralt och en given del av kampen. I våldspyramiden som Daniel går igenom illustreras våldets olika nivåer, hur våld legitimeras och den våldsromantiska logiken upprätthålls.

FUNDERA VIDARE:

Daniel pratar om det växande säkerhetshotet med ensamagerande personer som går från idé till handling. De agerar på egen hand, men betyder inte att de är ensamma. Påfallande ofta har de delat med sig av sina planer på nätet och är del av en digital gemenskap.

Vilken roll kan Svenska kyrkan spela i att möta personer som lockas av ytterhögerens våld och idéer?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Kommentar från Expos researcher Morgan Finnsjö: Sverige måste ta kampen mot extremhögerens våld.

<https://expo.se/2022/09/sverige-maste-ta-kampen-mot-extremhogerns-vald>

2.4 Normaliseringen

SAMMANFATTNING:

Normalisering av ytterhögerens tankegods har pågått länge. Startskottet utgjordes delvis av franska Front Nationals valframgångar i mitten på 80-talet. I Sverige gjorde ytterhögeren också tidig parlamentarisk debut genom Ny Demokratis inträde i riksdagen, 1991.

Att ytterhögerens idéer får fäste och spridning spelar roll för dess inflytande, det spelar också roll för hur vi ser på varandra. I avsnittet går Daniel igenom en rad olika förklaringsmodeller till varför idéerna vinner mark:

- Demografi
- Klass
- Utbildningsnivå
- Misstro
- Rasism
- Frustrerade förväntningar
- Centrum och periferi

FUNDERA VIDARE:

Vilken av förklaringsmodellerna tror du har störst betydelse för vem som köper ytterhögerens logik?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Text och film från Expos Faktalabbet, vem röstar på

Sverigedemokraterna? <https://expo.se/2020/05/vem-r%C3%B6star-p%C3%A5-sverige%C2%ADdemokraterna>

DEL 3. YTTERHÖGERNS PÅVERKAN PÅ SVENSKA KYRKAN

3.1 Ytterhögers anspråk på kristendomen

SAMMANFATTNING:

I avsnittet förklarar Daniel de gynnsamma förutsättningar som råder för ytterhögern att framställa sig själva som kristendomens sanna förespråkare.

Konservatismen gör comeback. Det är tydligt, både i europeisk och i svensk politik, att konservatismen flätas samman med ytterhögers idéer och retorik. SD har länge ägarskap över den konservativa etiketten.

Socioekonomiska trender på agendan. Tack vare att ytterhögers frågor ligger högt upp på agendan har de goda möjlighet att bli relevanta och förespråka en linje som blir tydlig för väljarna.

Konspirationstänkandet ökar. Mängden falska rykten är större än någonsin tidigare. Logiken har smugit sig in i politikens mainstream.

”Polarisering” & misstro. Forskning visar att graden av polarisering är samma som på 70-talet. men det finns idag frågor som splittrar samhället, däribland invandring där ytterhögern driver en tydlig linje.

Klyftan mellan stad och land. Forskning visar att ju längre bort från makten du befinner dig desto större är risken att känna misstro och missnöje.

Stöd för mänskliga rättigheter eroderas. Rättsprinciper som tagits för givna ifrågasätts och urholkas.

FUNDERA VIDARE:

I avsnittet diskuteras känslor och idéer som svenska kyrkan kommer att möta i sin verksamhet, däribland konspirationsism och misstro.

Hur upplever du att Svenska kyrkan är rustad att möta denna typ av känslor och tankegodsd?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Expos text-och poddprojekt Mytkollen:

<https://expo.se/fakta/mytkollen>

Studie vid LU som hänvisas till i avsnittet: Centrum mot periferi,

Om missnöje och framtidstro i Sveriges olika landsdelar
<http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1566324/FULLTEXT02.pdf>

3.2 Påverkan

SAMMANFATTNING:

I avsnittet går Daniel igenom tre övergripande teman där ytterhögern försöker vinna mark kopplat till Svenska kyrkan genom tre huvudsakliga teman:

- Försök att utmåla kyrkan som en vänsterorienterad ”PK-kyrka”
- Reproduktion av ett narrativ om att det gång i tiden fanns ett rent samhälle och det är dit vi ska tillbaka. **En förlorad guldålder.**
- Ytterhögerns söker måla upp kyrkan och kristendomen som en **motbild till islam** och de islamofobiska idéer som kopplas samman med islam.

FUNDERA VIDARE:

Känner du igen tematiken som beskrivs i avsnittet?
Hur upplever du att de kommer de till uttryck?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Kommentar från Daniel Poohl: Se upp för extremhögerns Jesusnack
<https://expo.se/2021/09/se-upp-for-extremhogerns-jesusnack>

3.3 Scenarier & åtgärder

SAMMANFATTNING:

I avsnittet förklarar Daniel att det för SD:s väljare är viktigt att kristendom är normen i samhället, detta trots att merparten inte själva är troende.

Är försöken att göra anspråk på kristendomen bara ett billigt trick? I avsnittet höjs ett varningens finger för att avfärda anspråken. Försöken att göra anspråk på kristendomen och därigenom locka väljare riskerar snarare att bli en nationalistisk teologi som växer fram.

Scenarier framåt:

- Vi kommer se fler teologiska utmaningar från ytterhögern

- PK-anklagelser riskerar att vinna legitimitet och få större gehör vilket riskera att påverka förtroendet för Svenska kyrkan.
- Om idéerna får större gehör bland medlemmarna riskerar vi också att få en situation med interna motsättningar
- Konspirationsteoretiska resonemang smyger sig in i församlingarna.

FUNDERA VIDARE:

Daniel understryker vikten av att ta tillvara kunskaper och erfarenheter som redan finns. Vilka forum finns på din arbetsplats för att dela era kunskaper och erfarenheter av att möta och samtala om svåra frågor? Kan de användas bättre?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Boken som Daniel hänvisar till, The Claim to Christianity

<https://scmpress.hymnsam.co.uk/books/9780334059233/the-claim-to-christianity>

Kommentar från Niclas, SD.s konservativa kavaj sitter illa.

<https://expo.se/2021/09/sds-konservativa-kavaj-sitter-illa>

DEL 4. SVENSKA KYRKANS ROLL I SAMHÄLLET.

SAMMANFATTNING:

I det avslutande avsnittet betonar Niclas vikten av att Kyrkan behöver kunna svara upp mot frågor om demokrati och människovärde i ett nytt politiskt samhällsklimat. Vi ser en försvagning av demokratins ställning globalt och en autokratisering av våra samhällen.

FUNDERA VIDARE:

Ett sätt att utmana det splittrande narrativ som extremhögern vill göra gällande där folket står i konflikt med minoritetsgrupper är att istället göra något tillsammans. Att genom handling visa att berättelsen inte stämmer. Vilka aktiviteter bedriver Svenska kyrkan hos dig som utmanar extremhögerens berättelse?

Niclas berättar också om att det som var bättre förr var just framtidstron. Vilken roll kan kyrkan spela i att förmedla hopp och framtidstro?

TIPS PÅ FÖRDJUPNING:

Text från Expos artikelserie faktalabbet: Hur demokratier dör:

<https://expo.se/2020/03/hur-demokratier-dor>